

ถอดบทเรียนจากโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี2550-2553

Lesson Learnt from Camping Project on Moral Learning toward Living with Sufficiency, Year 2007-2010.

นรินทร์ สังข์รักษา*

Narin Sungrugsa

ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ**

Teerasakda Unaromlerd

ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม***

Chaiyos Praiwittayasiritham

จีรวรรณ จันพลา****

Jaruwan Janpla

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินการ โครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา การวิจัยแบบผสมผสานวิธีการสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจากประชาชน 6 ภูมิภาค จำนวน 360 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ และการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสนทนากลุ่มจากประชาชน โดยคัดเลือก จาก 12 ชุมชน 6 ภูมิภาค ชุมชนละ 10 คน รวม 120 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ศึกษาได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ระดับลึก และการสนทนากลุ่ม สถิติถือเป็นร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที และการทดสอบความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ในการฝึกงานในชุมชนที่ศึกษา ประกอบด้วยการเรียนรู้จากความรู้ชุมชนที่หลากหลายในชีวิตและอาชีพ บรรทัดฐานของชุมชน แนวทางการดำเนินชีวิตการมองคุณค่าของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระบบเครือข่าย ภูมิปัญญา การปรับใช้ในการเสริมสร้างนิสัยและการปรับตัวจากแบบอย่างที่ดีๆ การพัฒนาตนเองในการใช้ชีวิต ปลูกจิตสำนึกการเป็นผู้นำ การทำงานเป็นระบบ และผลที่เกิดขึ้นคือ พึ่งตนเองได้ มีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้น เกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และร่วมสร้างสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** ,*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**** อาจารย์ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

2) บทเรียนคืออะไร ข้อเสนอต่อการฝึกงานของนิสิต นักศึกษาในโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ได้แก่ การเรียนรู้จากการลงมือ ปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่/อาชีพ เศรษฐกิจพอเพียงต้องอยู่ในวิถีของตนเอง ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ใช้ห้องเรียนชุมชนเป็นแหล่งศึกษา ควรอนุรักษ์ภูมิปัญญา เช่น สมุนไพร ผ้าไหม วัฒนธรรมชุมชน ไม่ทิ้งถิ่นฐานถิ่นเกิด แต่กลับมาพัฒนาชุมชนตนเอง ตั้งใจเรียนใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เคารพผู้ใหญ่/ผู้มีประสบการณ์ ปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่เล็ก สร้างจิตอาสา ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างซึ่งกันและกัน

3) ทุกชุมชนที่ศึกษามีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาเพื่อการดำรงชีวิต เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และการออม ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ผู้นำและสมาชิกมีส่วนร่วม ระบบเครือข่ายและจิตสำนึก การเรียนรู้มี 3 รูปแบบ คือ 1) การเรียนรู้จากภายใน ได้แก่ จากการปฏิบัติจริง และจากการแก้ปัญหา และ 2) การเรียนรู้จากภายนอก ได้แก่ สถาบันการศึกษา สื่อ หน่วยงานราชการต่างๆ และ 3) การเรียนรู้แบบบูรณาการทั้งกระบวนการการเรียนรู้จากภายในและภายนอก

คำสำคัญ: ถอดบทเรียน / ค่ายเรียนรู้คุณธรรม/ชีวิตพอเพียง

Abstract

This research aimed to synthesize and draw up the lessons of university students learnt from Decencies Learning Camp toward Sufficiency Life Project which was implemented during the years 2007-2010. It was based on the mixed methods research. An interview was conducted with 360 participants from 6 regions. They were selected by stratified sampling method and in-depth interviews and group discussions. Then 120 participants were selected from 12 communities from 6 regions, ten people from each community by purposive sampling method. The research instruments were a documentary research form a questionnaire, in-depth interviews and focus group discussions. The statistics used were percentage, mean, standard deviation independent t-test, one-way ANOVA and content analysis.

The findings were : as folioing.

1) The knowledge gained from this project was about the diversities of community knowledge about lives and occupations, social norms lifestyles, appreciation of sufficiency economy kinship system, local wisdom these applications of building up their good habit and self-adaptation learnt from many good models, development of how

to live, resting consciousness of leadership and working systematic. These yielded self-reliance and wider worldviews, consciousness and capabilities of participation in building up the happiness in the society.

2) The lessons learnt from the students recommendations were that : they learnt many things from their hands-on experiences learnt cultures occupations. In addition. The sufficiency economy should be part of their life and continuously carried out. They should use the community as a learning resource. Many of their local products and wisdoms such as herbs and silk should be conserved. The students should not leave their hometown, but develop it. They should concentrate on their study and spend their time wisely. They should respect elders old hands. Virtue should be fostered since they were young. Public mind should be promoted. They should also learn to accept different opinions.

3) All of the studied communities had used the sufficiency economy philosophy to improve their lifestyle. They became sufficiency economy communities by decreasing their expenditure and increasing savings. The factors of success were leaders, participation of community members, kinship system and consciousness. The three types of learning were; 1) internal learning such as hands-on experience and problem-solving, 2) external learning such as educational institutions, media and government offices and 3) the integrated learning integrating internal and external learning.

Key Words: Lesson Learnt /Moral /Living with Sufficiency

บทนำ

การเรียนรู้ผ่านระบบการศึกษา จึงเป็นการ หล่อหลอมและปลูกฝังให้คนทุกคน ได้ซึมซับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนำองค์ความรู้นี้ ไปใช้ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต ถ่ายทอดให้กับสังคมตลอดจนให้เกิดการพัฒนา ที่ยั่งยืน รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางความรู้ ให้กับการประกอบอาชีพ นั่นคือการเรียนรู้ผ่าน การศึกษาที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ

ก่อให้เกิดการรังสรรค์ความสมดุลในชีวิตชุมชน สามารถจัดการความรู้ภายในชุมชน เกิดการ เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ และเจตคติที่ดีต่อ ชีวิตและสังคม มิใช่เป็นการปฏิเสธระบบ ทุนนิยม แต่ให้รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของ โลกมีความรอบคอบในการดำเนินชีวิต สร้าง การผลิตแบบพอเพียง เพื่อความผาสุก ความอยู่ เย็นเป็นสุข มีการให้ความสำคัญในมิติทางสังคม

เรียกว่า “ดัชนีความสุข (Happiness Index)” ควบคู่กับ “คุณธรรมนำความสุข” มากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา เป็นหน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการ ได้สนองตามนโยบายรัฐ เพื่อให้บรรลุพันธกิจการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 จึงเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินงานโครงการกิจกรรมนิสิต/นักศึกษา ในลักษณะ “ค่ายเรียนรู้คุณธรรม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้สังคมไทยเป็นสังคม “อยู่เย็นเป็นสุข (Green and Happiness Society)” โดยกิจกรรมจะประกอบไปด้วยการเรียนรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของแต่ละชุมชนและองค์ความรู้หรือศาสตร์เฉพาะในแต่ละสาขาที่นำไปสู่ความสุข ความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ชื่อว่า “ค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง”

โครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง เป็นหนึ่งในโครงการคุณธรรมนำความสุข ระดับอุดมศึกษา ซึ่งได้ดำเนินการต่อเนื่อง มาตั้งแต่ปี 2550-2553 แต่ละปีมีพื้นที่ ที่ นิสิตนักศึกษาในโครงการได้ไปเรียนรู้คุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญของแต่ละชุมชน อันเป็นเหตุปัจจัยสำคัญ นำไปสู่การเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง อยู่เย็นเป็นสุข” รวม 4 ปี ไม่ต่ำกว่า 400 ชุมชนทั่วประเทศ ดังนั้น ในการวิจัยการดำเนินงานโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 คณะผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยด้วยการสังเคราะห์และถอดบทเรียนผลการดำเนินการ โครงการ จากการฝึกปฏิบัติในพื้นที่ของนิสิต/นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศ เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินโครงการ วิเคราะห์ ผลการดำเนินงาน

และข้อเสนอแนะ อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมภายใต้ปรัชญาการดำเนินชีวิตบนฐานคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ชุมชนสังคม มีความสุข มีความเข้มแข็ง เกิดการปฏิบัติ ที่ได้รวมถึงการได้บทเรียนจากการดำเนินงานของโครงการดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ค่ายเรียนรู้คุณธรรม ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติที่ดีของชุมชน และของนิสิตนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการในการประยุกต์ใช้คุณธรรม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาผลการดำเนินการโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ
4. เพื่อถอดบทเรียน การดำเนินการโครงการ ค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับโครงการคุณธรรมนำชีวิตพอเพียงและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมแนวคิดของ Piaget (1932) และ Kohlberg (1976,1984) ที่กล่าวถึง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในแต่ละขั้นตามระดับพัฒนาการของมนุษย์ กลุ่มที่สองได้รับอิทธิพล

มาจากแนวคิดของ Kitchener (2000) และ Gilligan (1982) แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2543 : 287-288) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ (Piager's theory of intellectual development) (อ้างในสุชาติ ศรีสุขไพบุลย์, 2528) แนวคิดเกี่ยวกับการเทียบเคียงสมรรถนะและการปฏิบัติที่ดี (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2545 : 3-10) แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน (นภภรณ์ ทะวานนท์และคณะ, 2550) แนวคิดเกี่ยวกับความอยู่เย็นเป็นสุข (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2549 : 25)

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542) ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ได้ศึกษาเพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการในการสร้างพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาและปัญหาอุปสรรค ๗ หน่วยงานทั้งหมด 252 หน่วยงาน มีข้อเสนอแนะ โดยเห็นว่าควรที่จะเริ่มการเสริมสร้าง ตั้งแต่วัยเยาว์ โดยการสร้างสิ่งแวดล้อมของครอบครัว ในชุมชน และสังคมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ควรมีการจัดทำอย่างจริงจังเป็นระบบและต้องมีความต่อเนื่องเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝังให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มาก และได้เสนอแนะว่าผู้บริหาร หรือผู้นำควรต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ผู้มีอำนาจควรให้ความสนใจและเอาใจใส่ต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องลงมาสัมผัสด้วยตนเอง และให้ทุกคนมีส่วนร่วม

ลาเนียร์ (Lanier, 1993 : 1680-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา

จริยธรรมของนักเรียนชั้นที่ 11 และ 12 ในโรงเรียนชนบท โดยมีแนวคิดที่ว่าเด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อกันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกการให้คำแนะนำ และการจัดประสบการณ์สำหรับอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนในโรงเรียนระดับกลางจนถึงระดับสูงสุด ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) โดยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) การสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยการสัมภาษณ์ระดับลึก การสนทนากลุ่ม หน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ ชุมชน การวิจัยเชื่อมโยงระดับมหภาคและจุลภาค (Macro-micro Linking) ตามพื้นที่ที่ศึกษาทั้ง 6 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และภาคใต้ ในโครงการคุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553

ในการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. **ขั้นตอนที่ 1** เป็นวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จำนวน 403 เล่ม จาก

รายงานผลการดำเนินโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียงในปี 2550-2553 เครื่องมือที่ใช้แบบสังเกตระหัดเอกสาร เพื่อศึกษาผลการดำเนินงาน การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติที่ดีจากการฝึกปฏิบัติของนิสิต/นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 99 สถาบันที่เข้าร่วมโครงการ ทั้ง 6 ภูมิภาคทั่วประเทศในโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553

2. **ขั้นตอนที่ 2** เป็นวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ โดยใช้เครื่องมือ แบบสอบถาม จำนวน 1 ชุด สอบถามผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนเพื่อศึกษาผลการดำเนินงาน การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติที่ดี จากการฝึกปฏิบัติของนิสิต/นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 99 สถาบันที่เข้าร่วมโครงการ 6 ภูมิภาคๆ ละ 2 ชุมชน รวม 12 ชุมชนทั่วประเทศ สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) กับผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน และประชาชน ชุมชนละ 30 คน รวมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 คน การทดลองใช้ (Try out) ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง = .9816 บทเรียนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง = .9709 การปฏิบัติที่ดี/เหมาะสมที่ถือเป็นผลสำเร็จในการประกอบอาชีพ = .9717 บทเรียนที่ได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพ = .9753 ความเข้มแข็งของชุมชน = .9425 ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในการนำปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต = .9796

3. **ขั้นตอนที่ 3** เป็นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือ แนวทางการสัมภาษณ์ระดับลึก แนวทางการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาผลการดำเนินงาน การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ การปฏิบัติที่ดีและถอดบทเรียนของโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิต/นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั่วประเทศ โดยสัมภาษณ์ระดับลึกและสนทนากลุ่ม ทั้ง 12 ชุมชนจาก 6 ภูมิภาค ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข กรรมการหมู่บ้าน ราษฎรชาวบ้าน และประชาชนทั่วไป ชุมชนละ 10 คน รวมทั้งหมด 120 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation)

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ในพื้นที่ที่กำหนด 6 ภูมิภาค การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิจัย สถิติพื้นฐาน คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติวิเคราะห์ ข้อมูล 2 กลุ่มด้วย Independent t-test วิเคราะห์ข้อมูล 2 กลุ่มขึ้นไป ด้วยสถิติ F-test และวิเคราะห์ค่ารายคู่ด้วยวิธีเชฟเฟ้ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียงของนิสิต

นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ

1. การเรียนรู้ของคนในชุมชนที่ศึกษาในภูมิภาคต่างๆ ประกอบด้วยการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ 1) การเรียนรู้จากภายใน ได้แก่ จากการปฏิบัติจริง และการแก้ปัญหา และ 2) การเรียนรู้จากภายนอก ได้แก่ สถาบันการศึกษา สื่อ และแหล่งความรู้ หน่วยงานราชการ ต่างๆ และ 3) การเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ในลักษณะของการจัดการความรู้ รวมถึงการมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในชุมชนที่ศึกษาที่มีความเข้มแข็ง เกิดการรวมกลุ่ม แต่จากการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า การแสวงหาความรู้จากภายนอกมากที่สุด ร้อยละ 37.40 และ แสวงหาความรู้จากภายในร้อยละ 35.50 เป็นความรู้ที่มาจากหลายสื่อ

2. ในขณะที่การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง จะเน้นการบูรณาการ ในลักษณะของการจัดการความรู้ เริ่มจากการแสวงหาความรู้ ทั้งความรู้จากภายในและความรู้จากภายนอก มีการค้นหาความรู้ของชุมชนในแต่ละประเภท/กลุ่มอาชีพ มีการรวบรวมองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชนที่ศึกษา มีการจัดเวทีชาวบ้าน หรือเวทีประชาคม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขและพัฒนา การประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการใช้ความรู้จากบทเรียนในการทำการเกษตรแบบทวนนิยมหรือเชิงเดี่ยว ที่ต้องมีการพึ่งสารเคมี ปุ๋ยเคมี ที่ทำให้เกิดหนี้สิน ได้มี “การวิจัยชีวิต” ที่เป็นการปฏิบัติลงมือกระทำจริง

3. การพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งเน้นการสร้างอาชีพแบบ

พอเพียง ทั้งการเกษตร ปศุสัตว์ วิสาหกิจชุมชน และผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP) สิ่งสำคัญชุมชนได้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และจัดทำแผน เรียกว่า “แผนชุมชน” และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มีการจัดตั้งเป็น “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ และการรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย เช่น กลุ่มอาชีพ เป็นต้น และขยายสู่การวางแผนยุทธศาสตร์ของภาคส่วนต่างๆ และการกำหนดแนวทางการพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเอง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

4. บทเรียนจากกระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$, $S.D. = 0.747$) มีการรักษาวัฒนธรรมชุมชน เรียนรู้จากภายนอก ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลง การรวมกลุ่ม เรียนรู้จากการเกษตรเชิงเดี่ยว เรียนรู้วิถีคิด การไม่ใช้เงินเป็นตัวตั้งในการพัฒนา ใช้ความสุขเป็นตัวนำ เรียนรู้ชีวิตจริง และเรียนรู้จากกิจกรรม

2. การปฏิบัติที่ดีของชุมชนและของนิสิต/นักศึกษาศาสนาอันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการในการประยุกต์ใช้คุณธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บทเรียนจากการปฏิบัติที่ดี/ที่เหมาะสม ที่ถือเป็นผลสำเร็จในการประกอบอาชีพหรือดำเนินชีวิตในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 12 ชุมชน ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$, $S.D. = 0.756$) มีการปฏิบัติที่ดีในแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถหลุดพ้นจากหนี้สิน มีบัญชีครัวเรือน รู้รายรับ รายจ่าย มีการปรับตัว

ในอาชีพ ดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ความเชื่อมั่นของคนในชุมชน ช่วยเหลือกัน แบ่งปันกัน มีความสามัคคี ความซื่อสัตย์ ศูนย์การเรียนรู้ การรวมกลุ่ม ปรับปรุงตนเองในการประกอบอาชีพ การมีจิตอาสา สร้างธนาคารความดี ชาวบ้านมีเวทีแสดงความคิดเห็น สร้างความดีงามของคนในชุมชน มีภูมิคุ้มกัน การคัดกรองสิ่งที่เข้ามาในชุมชน ผู้นำและสมาชิกมีส่วนร่วม และไว้วางใจ เชื่อมั่นในตัวผู้นำ และผู้นำมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา สิ่งสำคัญ คือ การมุ่งสร้าง “ทุนทางสังคม” ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนสถาบัน และองค์กร ชุมชนมีการปฏิบัติที่ดี/เหมาะสมหลายประการ และแตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชนในแต่ละภูมิภาค

3. ผลการดำเนินการโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิต/นักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ

ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ในการฝึกงาน ในชุมชนที่ศึกษา ประกอบด้วยการเรียนรู้จากความรู้ที่หลากหลายในชีวิตและอาชีพ แนวทางการดำเนินชีวิต การเห็นคุณค่าของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประสบการณ์/ข้อคิด/คุณธรรมจาก โครงการที่นิสิต นักศึกษา ฝึกปฏิบัติงานชุมชน ได้แก่

- ระดับบุคคล ได้เรียนรู้การดำรงชีวิตในสถานะข้าวยากหมากแพง คือ “ความพอเพียง” การบริหารและการปกครองของชุมชนที่ดีควรใช้หลักคุณธรรม ผู้นำให้ความสำคัญกับหลักประชาธิปไตย การเรียนรู้ตนเอง จัดทำบัญชีครัวเรือน ชาวชนได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมของ

ชุมชน ระดับครอบครัว สมาชิกภายในครอบครัวจะต้องมีเวลาให้กันมากขึ้น

- ระดับชุมชน การร่วมกันปฏิบัติตามข้อตกลงของชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชนเข้มแข็งจะเป็นชุมชนที่มีผู้นำมีความเอาใจใส่การอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า จัดตั้ง “ธรรมนูญหมู่บ้าน” การสร้างภูมิคุ้มกันของชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องเริ่มที่คนในชุมชน ใช้ระบบเครือข่าย

- ระดับสังคม คือ การใช้ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มแต่ละกลุ่มเข้าด้วยกัน วิธีการอยู่ร่วมกัน มีวินัย สามัคคี และมีน้ำใจ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จนนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข การไม่เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อเสนอต่อการฝึกงานของนิสิต/นักศึกษา ในโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตพอเพียง ได้แก่ มิใช่แค่การดูงานแต่ต้อง ลงมือปฏิบัติจริง (ไม่ใช่ทฤษฎีแต่สัมผัสจริง) ได้เรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่/อาชีพ เศรษฐกิจพอเพียงต้องอยู่ในวิถีของตนเอง ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ใช้ห้องเรียนชุมชนเป็นแหล่งศึกษา/แหล่งเรียนรู้ ควรอนุรักษ์ภูมิปัญญา เช่น สมุนไพร ผ้าไหม วัฒนธรรมชุมชน รักถิ่นฐานกลับมาพัฒนาชุมชนตนเอง ตั้งใจเรียน ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เคารพผู้ใหญ่/ผู้มีประสบการณ์ ปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่เด็ก สร้างคุณธรรมตั้งแต่ครอบครัว สร้างจิตอาสา ยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน

4. ถอดบทเรียน จากการดำเนินการโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง ปี 2550-2553 ของนิสิต/นักศึกษาของ

สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการได้แก่

1. บทเรียนจาก “ทุนชุมชน” ทุกชุมชนที่ศึกษามีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาเพื่อการดำรงชีวิต และเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีการทำการเกษตรอินทรีย์ ทุกชุมชนที่ศึกษามีความเข้มแข็งแตกต่างกัน ประกอบด้วยผู้นำ สมาชิกและประชาชนที่มีส่วนร่วมเป็นอย่างดี มีการรวมกลุ่ม มีทุนทางสังคมมากมาย นอกจากนี้หลายชุมชนยังเป็นต้นแบบการพัฒนาบางชุมชนมีภูมิปัญญาที่สามารถดำรงอยู่ได้ทุกชุมชนมีการจัดการความรู้ (Knowledge Management) กิจกรรมหลักคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนผ่านเวทีชาวบ้าน เวทีประชาคม และการศึกษาคุณงานของคนจากภายนอกชุมชน รวมถึงการบูรณาการความรู้จากภูมิปัญญาและความรู้จากภายนอก ผ่านการเรียนรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจนประสบความสำเร็จในระดับที่แตกต่างกัน บางชุมชนมีผลกระทบจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม 2 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดชัยภูมิ แต่สามารถปรับตัวได้ แต่ชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวกลับมีปัญหา เช่น พื้นที่ริมคลองพังเสียหายจากเรือวิ่งชมหิ่งห้อย มีเสียงดังของเรือที่ไปชมหิ่งห้อย เป็นต้น

2. บทเรียน จาก “การพัฒนาชุมชน” ของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ศึกษามีการจัดการชุมชนที่มีรูปแบบแตกต่างกันไป บางชุมชนใช้แผน ตั้งแต่บัญชีครัวเรือน แผนชุมชน แผนยุทธศาสตร์ จัดตั้งกลุ่ม กองทุนต่างๆ

เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือในอาชีพ สวัสดิการและอื่นๆตามจุดประสงค์ของกองทุนและกลุ่มต่างๆ ได้บทเรียนชีวิต การรวมกลุ่มสร้างเครือข่าย ได้คุณค่าและความสัมพันธ์ของกลุ่มและมีแผนชุมชน ที่ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนได้ปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับมาก ร้อยละ 99.72 ชุมชนมีการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 หัว 2 เงื่อนไข ได้แก่ 1) ความมีเหตุผล ได้แก่ ยึดหลักประชาธิปไตย จัดระบบข้อมูล จัดกิจกรรมร่วมกัน ลดการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เพิ่มรายได้ มีกลุ่มออมทรัพย์ 2) ความพอประมาณ ได้แก่ ทำแผนชุมชนประหยัด ขยัน ลดต้นทุนการผลิต การใช้จ่ายไม่เกินตัว เอื้ออาทร แบ่งปันกัน 3) การสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ ปลูกพืชผสมผสาน/หลากหลาย การลงทุนเพื่อพัฒนา วางแผน ระยะยาว เงื่อนไขความรู้ ได้แก่ ทักษะความรู้ในอาชีพ จัดเวทีประชาคมสม่ำเสมอ ศึกษาคุณงาน เครือข่ายองค์กรชุมชน การประชุมร่วมกัน การแสวงหาความรู้ทั้งจากภายในและความรู้จากภายนอก ส่วนเงื่อนไขคุณธรรม ได้แก่ ปฏิบัติตามหลักศาสนธรรม มีความสามัคคี แบ่งปันเอื้ออาทร ยึดหลักธรรมมาภิบาล ยึดหลักคุณธรรม ความพอเพียง และสร้างแบบแผนชีวิตจากเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพพอเพียง สามารถทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ความซื่อสัตย์ ยึดคุณธรรม 4 ประการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สอย การออมและพึ่งตนเองได้ เกิดผลลัพธ์ 3 ประการ คือ 1) ความรักชุมชน 2) ขยัน ปลอดภัย และ 3) รากฐานการประกอบอาชีพปรับตัวดำเนินชีวิตแบบพอเพียง สร้างความมั่นคงให้ชุมชน

3. บทเรียนจาก “สภาพของความเข้มแข็ง” ในชุมชนที่ศึกษาในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$, S.D. = 0.746) ชุมชนเข้มแข็งมาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก การมีกิจกรรมต่างๆ ผ่านเวทีประชาคมในการระดมความคิดเห็น การใช้ “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นศูนย์กลางเหนี่ยว ช่วยเหลือกัน การมีแผนชุมชน ชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จากรากฐานการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทำให้คนไม่เอาเงินตราเป็นตัวตั้ง แต่เอาความสุขเป็นตัวนำ การมีทุนชุมชนประกอบด้วย 4 อย่างคือ 1) ทุนผู้นำ 2) ทุนทรัพยากร 3) ทุนองค์กรภายนอก และ 4) ทุนสถาบัน รวมถึงปัจจัยภายนอก จากนักพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐมาสนับสนุน ส่งเสริมและส่งเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชน ด้วยทรัพยากรในกิจกรรมต่างๆ สิ่งสำคัญ ชุมชนต้องกำหนดชะตาชีวิตด้วยตัวเอง (Self-determination) ที่มีความมั่นคงและยั่งยืนมากกว่าถูกกำหนดจากรัฐ มีกระบวนการคิด/วิเคราะห์ฐานคิด/แนวคิด/กระบวนการทัศน์/หลักการพัฒนาในการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ประกอบด้วย 1) ความสามัคคี 2) การมีส่วนร่วม 3) การสร้างภูมิคุ้มกัน 4) การอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน 5) การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 6) มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน 7) มุ่งประโยชน์ส่วนรวม และ 8) การพึ่งตนเอง

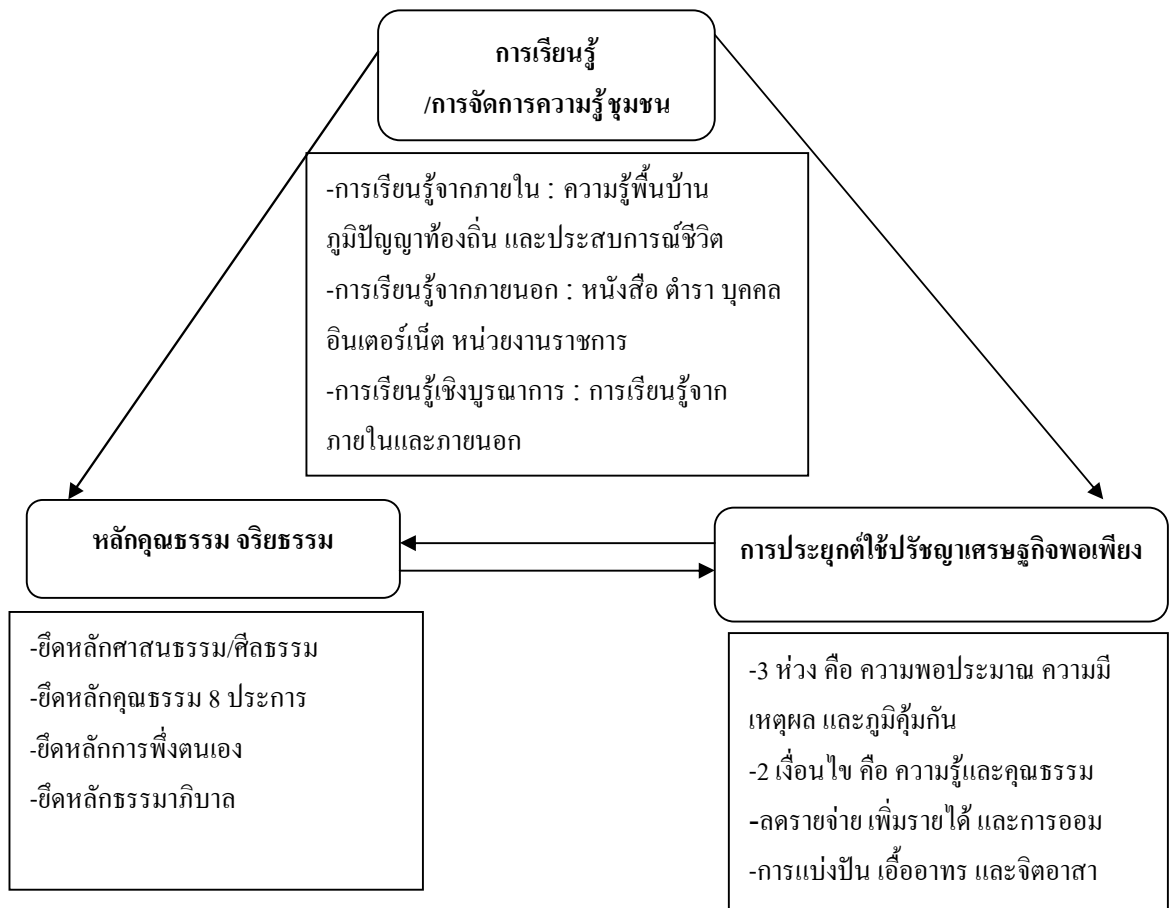
ปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชน ต้องเป็นคนดี มีวิสัยทัศน์

ให้เกิดประโยชน์ 2) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมได้แก่ ร่วมกำหนดเป้าหมาย ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ สร้างกลุ่ม เครือข่ายในสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม และสมาชิกในชุมชน หรือชาวบ้านประกอบด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เอื้ออาทร เครือญาติ มีจิตสำนึก พึ่งตนเอง สละสิทธิ์ส่วนตัว รู้จักใช้ภูมิปัญญา รู้จักวิเคราะห์ข้อมูล และใฝ่เรียนรู้

4. บทเรียนจาก “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ในชุมชนที่ศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.76$, S.D. = 0.746) ชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การไม่อพยพไปทำงานที่อื่น การยึดวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจ การไม่ขัดแย้งในชุมชน เรียบง่าย การแบ่งปันเอื้ออาทร มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การไม่เบียดเบียนกันชุมชนมีภูมิคุ้มกัน การพูดคุยกันเอง แบบสังคมนครือญาติ ไม่ลักขโมย การมีความสามัคคีในชุมชน ฟ้าใหม่เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจชุมชน การมีจิตอาสา มีความสุขจากการที่ได้ช่วยเหลือสังคม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบพี่น้อง ความร่วมมือกัน การสร้างความภาคภูมิใจ ครอบครัวยุบอุ่น มั่นคง รักธรรมชาติมากขึ้น การมีจิตอาสา การมีเวลาทำกิจกรรมเพื่อชุมชน คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ความสุขจากการทำดี ไม่แบ่งสี ไม่แตกแยก ความอยู่เย็นเป็นสุขได้ผลลัพธ์ 4 ประการ คือ 1) สวัสดิการ 2) ใช้ความดี 3) ใช้เศรษฐกิจพอเพียง และ 4) ความสามัคคี สร้างทุนมนุษย์แบบมหาวิทยาลัยชีวิตอย่างยั่งยืน

กรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิจัย

1. การบูรณาการ ในโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง

แผนภูมิที่ 1 แสดงการบูรณาการในโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง

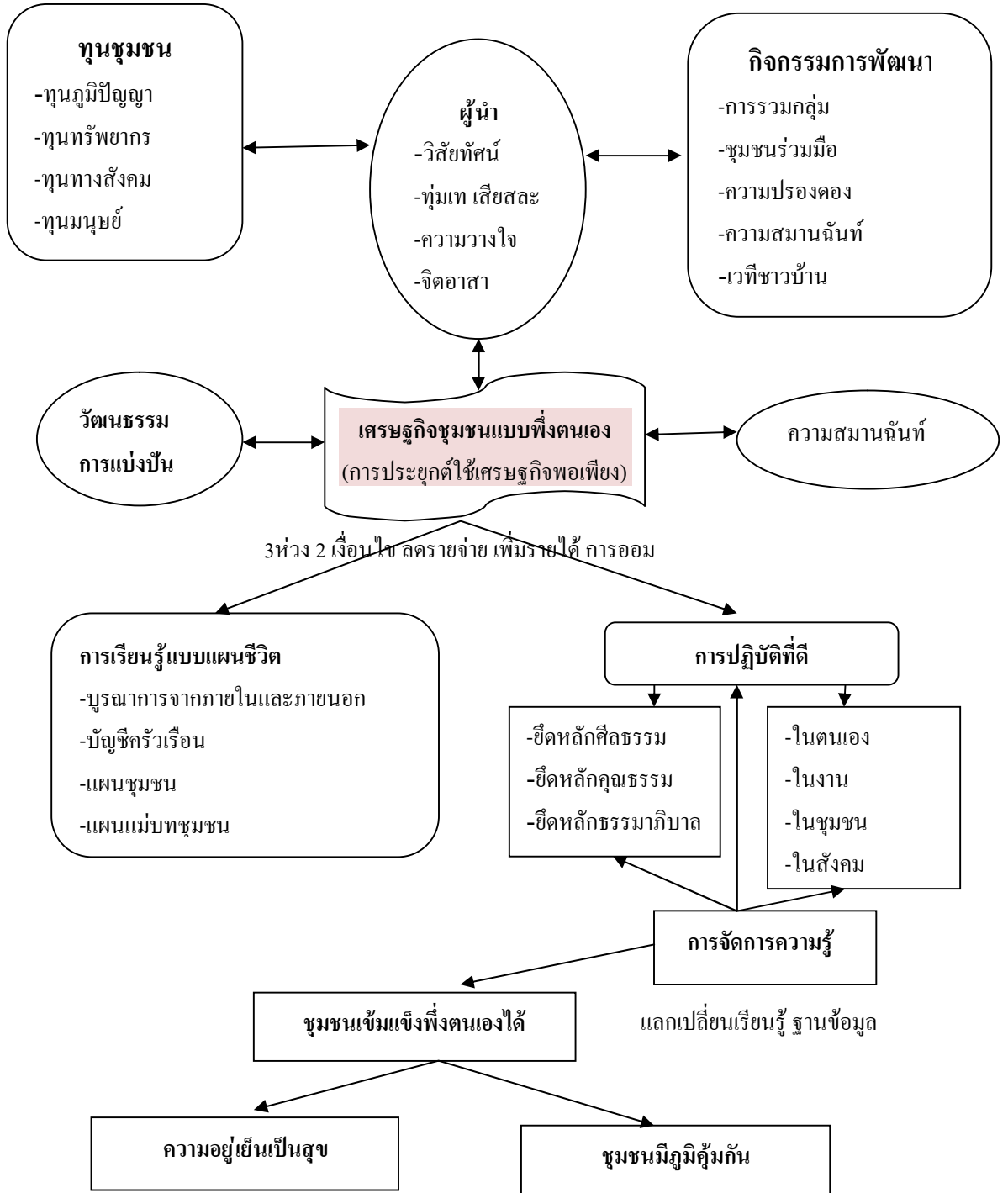
จากแผนภูมิที่ 1 พบว่าโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตพอเพียง มีการบูรณาการการเรียนรู้จากภายใน ได้แก่ ความรู้พื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประสบการณ์ชีวิต และการเรียนรู้จากภายนอก ได้แก่ หนังสือ ตำรา บุคคล อินเทอร์เน็ต หน่วยงานราชการและการเรียนรู้แบบบูรณาการ ได้แก่ การเรียนรู้จากภายในและภายนอกเชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 3 ห่วง คือ

ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกัน 2 เงื่อนไข คือ ความรู้และคุณธรรม ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม การแบ่งปัน เอื้ออาทร และจิตอาสาที่ชุมชนได้ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ การยึดหลักศาสนาธรรม/ศีลธรรม ยึดหลักคุณธรรม 8 ประการยึดหลักการพึ่งตนเอง และยึดหลักธรรมาภิบาล

2. การสังเคราะห์บทเรียนที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภูมิที่ 1 คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และขยายประเด็นรายละเอียดให้เห็น รูปแบบ

การพัฒนาโครงการค่ายคุณธรรม นำชีวิตพอเพียงที่มีความเชื่อมโยงเป็นพลวัตแบบองค์รวม ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงรูปแบบการพัฒนา โครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง

จากแผนภูมิที่ 2 จะเห็นได้ว่ารูปแบบการพัฒนาโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตพอเพียงประกอบด้วย 1) ผู้นำ : ที่มีวิสัยทัศน์ ทุ่มเท ใจกว้างใจเสียสละ และจิตอาสา 2) กิจกรรมการพัฒนา : งานที่หลากหลาย เวิร์กช็อปบ้านชุมชนร่วมมือ และการรวมกลุ่ม การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ช่วง 2 เดือน ใจ : ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และการออม มีการปฏิบัติที่ดี : ในตนเอง ในงาน ในชุมชน และในสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากภายใน และภายนอก มีการบูรณาการ การจัดการความรู้ ทั้งวิสัยทัศน์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และฐานข้อมูล ผ่านวัฒนธรรมการแบ่งปันสู่วัฒนธรรมการพึ่งตนเอง จัดทำบัญชีครัวเรือน แผนชุมชน และแผนยุทธศาสตร์ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขและชุมชนมีภูมิคุ้มกันเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีหนี้สิน ไม่มีที่ดินทำกิน และบางส่วนว่างงาน ดังนั้น ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนต้องนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการลดรายจ่ายด้วยการจัดทำบัญชีครัวเรือน รัฐบาลรับรายจ่าย ใช้ในสิ่งจำเป็น เพิ่มรายได้การแสวงหาอาชีพเสริมที่เหมาะสม เรียนรู้ในอาชีพที่เป็นไปได้ในภูมิปัญญาที่ตนมีอยู่และมีการเก็บหอบรอบริบด้วยการออมวันละเล็กน้อย ผ่อนคลายการปลดหนี้สินจากการกู้ยืมในการบริหารความเสี่ยง เพื่อการลงทุนเท่านั้น

2. ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด

ทั้งการเสพ การขาย ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนต้องร่วมกันสร้างนโยบายสาธารณะ ใช้ธรรมนุญหมู่บ้าน จากเวทีชาวบ้าน ไม่สังคมกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ร่วมสร้างชุมชนปลอดภัยเสพติด ด้วยการส่งเสริมการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ และลานกีฬาด้านยาเสพติดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านอยู่ดีมีสุข เป็นต้น รวมถึงการจัดระเบียบชุมชนเกี่ยวกับยาเสพติดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3. ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีประเด็นในการไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอกับการดำเนินชีวิต ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ต้องพึ่งพิงภายนอก ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรมีการคัดกรองสิ่งที่เข้ามาในชุมชน ด้วยพลังชุมชนยึดถือการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 ช่วง 2 เดือน ใจ อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการส่งเสริมด้วยการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน นักปฏิบัติตามหลักการ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ในการดำเนินชีวิต ด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การออม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีประเด็นในเรื่องของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ขาดการอนุรักษ์ พื้นฟู สิ่งๆ ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรค้นหาสิ่งๆ ที่มีอยู่ในภูมิปัญญาของชุมชน สนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เช่น การดูแลสุขภาพด้วยการใช้สมุนไพร การส่งเสริมอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น ในการสร้างคุณค่าให้เกิด

มูลค่า พื้นฟูวัฒนธรรมที่ดิงามของชุมชน เป็นต้น

5. ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีประเด็นในเรื่องของหนี้สิน อันเนื่องจากการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว การใช้ปุ๋ยและสารเคมีที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ และมีอันตรายต่อสุขภาพ ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรส่งเสริมและสนับสนุนการเกษตรอินทรีย์ เกษตรชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนและผลดีต่อสุขภาพ ด้วยการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมอย่างจริงจัง เช่น การใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเอง การทำน้ำส้มควันไม้ และอื่นๆ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการศึกษาดูงานในชุมชนที่มีการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

6. ชุมชนหลายแห่งที่นิสิต/นักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานมีประเด็นในเรื่องคุณธรรม พื้นฐาน 8 ประการและ 9 คำสอนพอ ความดิงาม ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนต้องสร้างพลังชุมชน สร้างความเข้มแข็ง การอยู่ดีมีสุข ส่งเสริมคุณธรรม ความดิงาม เช่น ธนาคารความดี เชิดชูคนดีของแผ่นดิน และสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง

7. ผู้นำมีบทบาทในการพัฒนาความสำเร็จของชุมชน ดังนั้นผู้นำชุมชนที่เป็นทาง การและ ไม่เป็นทางการ ควรเปิดพื้นที่ให้สมาชิกในชุมชน คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส หรือทุกคนได้มีส่วนร่วม และมีเวที แสวงหาคนมีจิตอาสาในกระบวนการพัฒนา ผ่านบัญชีครัวเรือน แขนชุมชน และแผนแม่บทชุมชน ร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนาในความเป็นเจ้าของร่วมกัน จนสามารถกำหนดชะตาชีวิตด้วยตนเอง

8. ชุมชนมีทั้งที่ประสบความสำเร็จ เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และอยู่ดีมีสุข แต่ยังมีชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งและล้มเหลวในการพัฒนา ดังนั้นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนควรนำบทเรียนจากอดีต บทเรียนจากการพัฒนามาเป็นแนวทางปฏิบัติให้กับคนในชุมชนของตนเอง รวมถึงการใช้ “ทุนชุมชน” ประกอบด้วยทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนภูมิปัญญา ทุนสถาบัน/องค์กร และทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการรวมกลุ่มให้เกิดประโยชน์กับชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเชิงประเมินและถอดบทเรียนต่อเนื่องทุกปี เพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง

2. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียงเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เรียนรู้ทางวิชาการอย่างแท้จริง

3. ควรมีการวิจัยการพัฒนาารูปแบบคุณธรรมนำชีวิตพอเพียงของนิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ เพื่อสร้างต้นแบบในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง

4. ควรมีการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดนโยบายสาธารณะของนิสิต นักศึกษาในการสร้างคุณธรรมความดิงามตามหลักธรรมาภิบาล

5. ควรมีการวิจัยการพัฒนาารูปแบบการสร้างคนดีศรีแผ่นดินเพื่อการอยู่ดีมีสุขในชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

6. ควรมีการวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ศึกษาในการ

ค้นหาและจัดการความรู้สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน นักปฏิบัติ

ให้กับชุมชน ใน โครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรม นำชีวิตพอเพียง

7. ควรมีการวิจัยรูปแบบการพัฒนาแบบ แผนการดำเนินชีวิตด้วยการสร้างภูมิคุ้มกัน

8. ควรมีการวิจัยการพัฒนาแบบการสร้าง ความสมานฉันท์ของชุมชน รวมถึงการ เทียบเคียงและการปฏิบัติที่ดีของชุมชนใน ภูมิภาคต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). การปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นสำคัญ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2543). แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน. กทม: ประชากรพิมพ์.

กนกภรณ์ ชูเชิดและสกรรจ์ พรหมศิริ.(ม.ป.ป.). การถอดบทเรียน วิถีวิทยาเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ สำหรับนักปฏิบัติภาคประชาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2550). การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การจัดการการศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วันที่ 19 มีนาคม 2550 ณ ห้องประชุมหลวงพ่อวัดไร่ขิงอุปถัมภ์ อาคารศึกษา 3 วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม.

นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ. (2550). ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน : ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ. (2551). ผลดีของการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของวิสาหกิจชุมชน: ศึกษากรณีจังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

_____. (2553). ถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้บูรณาการกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าของวิสาหกิจชุมชน เพื่อสังคมอยู่เย็นเป็นสุขในจังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

นงลักษณ์ วิรัชชัย ศจีมาศ ณ วิเชียรและพิสมัย อรทัย. (2551). การสำรวจและตั้งคราะห์ตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม. ในชุดโครงการเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณธรรม จริยธรรม: การพัฒนาและพัฒนาการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์กรมหาชน.)

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2545). **Benchmarking : ทางลัดสู่ความเป็นเลิศทางธุรกิจ**. กรุงเทพฯ : อินโนกราฟฟิกส์.

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน. (2542). **รายงานการศึกษาวิจัย การศึกษารูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักงาน ก.พ.

สุชาติ ศิริสุขไพบุลย์. (2528). **ทฤษฎีการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2543). **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สำนักงานปฏิรูปสุขภาพแห่งชาติ. (2549). **ดัชนีอยู่เย็นเป็นสุข สร้างสุขได้อย่างไร**. นนทบุรี : สามดีพริ้นติ้ง.

Gilligan, C. (1982). **In a different voice : psychological theory and women's development**. Cambridge, Massachusett : Harvard university press.

Kitchener, K. (2000). **Foundations of ethical practice, research and teaching in psychology**. Mahwah, New Jersey : Lawrence erlbaum associates.

Kohlberg, L. (1976). **Moral stages and moralization : The cognitive development approach**. In Lickona (Ed.). *Moral development and behavior : Theory research and social issues*. New York : Holt, rinehart and winston. pp. 34-53.

_____. (1984). **The psychology of moral development : the nature and validity of moral stage**. San Francisco : Harper and Row.

Lanier, S. Pridgen.(November 1993).**Promoting moral and conceptual development in rural ablescents**. (Moral development rural students peer facilitators) Dissertation abstract 5 : 196-A.

Piaget, J. (1932). **The moral judgment of the child**. London : Routledge & Kegan Paul.

Poplin, E. Dennis. (1972). **Communities: a survey of theories and methods of research**. New York : MacMillan.

Redfield, R. (1965). **Peasants and peasant societies and culture**. Chicago, University of Chicago press.